

A NEMZETI SZÍNHÁZ ÜNNEPEI AZ INTÉZMÉNY ÉS A HABSBURG-DINASZTIA¹

A színháza nemzeti mozgalmak előretörésével az új kulturális mondanivaló közvetítésének alapvető eszköze volt, pártolása pedig „hazafiúi kötelesség” – ezért is válhatott a színház ügye politikai, sőt, országgyűlési kérdéssé a 18–19. század fordulóján.² A magyar zenés színjátszás és az intézményesülés szempontjából kulcsszerepet játszottak a Magyarországon tevékenykedő németajkú és német származású zenészek.³ Ennek köszönhetően a 19. század elején Pest-Buda már fejlett operai gyakorlattal rendelkezett, de a főváros magyarnyelvű zenés színjátszása csak az 1820–1830-as években kezdett rohamos mértékben fejlődni. Ennek eredményeképpen 1837-ben nyílt meg Pesten a Magyar Színház, melyet 1838. március 9-én először világítottak ki gázlámpákkal. Az ünnepi alkalmat József nádor születésnapja szolgáltatta. Hasonló díszkivilágítást – a színlap szerint – addig még maga Bécs sem látott. (1. kép) Az első alkalmat továbbiak követték, az ünnepi kivilágítás pedig a színház rendkívüli eseményeinek állandó kísérőjévé vált, melyet a rendkívüli előadások színlapjai is mindannyiszor előre jeleztek.

A Nemzeti Színházhoz tartozó forráscsoportok feldolgozottsága, illetve a fennmaradt anyagok állapota igencsak változó.⁴ A színháztörténészek által megírt intézménytörténetek mellett⁵ forrásközlések⁶ és különféle (változó részletességű) katalógusok, így például a Nemzeti Színházban játszott műsorjegyzékek szintén rendelkezésre állnak.⁷ Egyelőre azonban a játszott repertoárról a legrészletesebb képet még mindig az 1837–1867-es periódusra vonatkozó, közel 9000-es nagyságrendű, digitalizált színlapanyagból lehet alkotni.⁸

A Nemzeti Színház mindennapi előadásainak⁹ prózai és zenés repertoárja szervesen összefügg az ünnepi alkalmakéval. Ünnepi alkalmak alatt azon

1 Az „Emlékező rítusok és ünneplés. Évfordulók, jubileumok, szent évek” 13. Szegedi Vallási Néprajzi Konferencián, Szegeden 2016. október 7-én elhangzott előadás átdolgozott változata. A tanulmány az NKFI K112504 számú pályázatának keretén belül valósult meg.

2 RÉDEY 1985. 331.

3 TALLIÁN 2004. 140.

4 Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet anyagai mellett jelentős forráscsoportokat őriz az Országos Széchényi Könyvtár Színház és Zeneműtára. Utóbbi anyagokról lásd: NÉMETH 1967. 247–255.

5 Lásd például: BÍRÓ 1931, KERÉNYI 1987a, KERÉNYI 1987b, PUKÁNSZKYNÉ 1938–1940.

6 KERÉNYI 1989.

7 HAJDU 1994, BERLÁSZ 1988.

8 A digitalizált színlapanyag feldolgozása jelenleg is folyik a MTA BTK Zenetudományi Intézetének Magyar Zenetörténeti Osztályán. A színlapanyag feldolgozásának egyik eredménye egy, az intézet honlapján feltüntetésre kerülő széleskörű adatbázis lesz.

9 Az év szinte minden napján zajlottak prózai és zenés előadások, a műsorfolyam pedig értelem-szerűen reflektált a nemzeti, keresztény és egyéb kulturális ünnepekre is. Február végén, általában február 20–28-ig a színház farsangi báloknak adott otthont. A zenét ilyenkor egy már jó előre felbérlet cigánybanda biztosította. A húsvét nagyhétén és a pünkösti időszakban zárvar-

esteket értjük, amelyek esetében a színház vezetősége indokoltnak érezte az ünnepélyes díszkivilágítást és a színlapra is kitette „a nézőhely teljes ünnepélyes kivilágításával” feliratot. Ez utóbbi előadások esetében négy főbb, egymással összefüggő kategóriát lehet felállítani: a jótékonyági események, a vendéglőadók, a kulturális-nemzetépítő előadások és évfordulók, illetve a politikai reprezentációs alkalmak csoportjait.

A jótékonyági események potpourri-repertoárral rendelkező előadásain a támogatott intézmények és személyek sora igencsak hosszú (árvaházak, kórházak, intézmények, magánszemélyek stb.). Eklatáns példa a Nemzeti Zenede számára szervezett jótékonyági koncertek sora,¹⁰ melyre bő tíz év alatt kilenc alkalommal került sor.¹¹ A Nemzeti Zenede javára tartott első díszelőadás alkalmából Liszt Ferenc adott koncertet 1840. január 11-én,¹² a szereplők mindegyike aznap este ingyen lépett fel.¹³ A Nemzeti Színházba gyakran visszatérő Liszt Ferenc mellett számos kortársa is fellépett az intézményben, köztük az egykori Liszt-tanítvány, a Wagnerrel is szoros kapcsolatban álló Hans von Bülow, de a híres zenészcsaládból származó Anton Rubinstein, vagy a nemzetközileg elismert norvég hegedűvirtuóz, Ole Bull.

A kulturális-nemzetépítő alkalmak közé leginkább a „nemzeti génuszok”¹⁴ évfordulóinak ünnepeit sorolhatjuk, mely ünnepek országos szinten is nagy jelentőséggel bírtak. Kiemelendő például a Magyarország felzárkóztatásáért anyagiakban is sokat áldozó gróf Széchenyi István haláláról való megemlékezés, vagy a Nemzeti Színház életre hívása szempontjából is fontos Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Károly évfordulóinak megemlékezései. Kazinczy és Kisfaludy a magyar nyelvújítás vezéralakjaiként a magyar színjátszás ügyében kulcsszerepet töltöttek be.

A politikai reprezentációs alkalmak közül már csak mennyisége tekintetében is kiemelkedik a Habsburg-család tagjainak tiszteletére rendezett, csak-

nem száz alkalomra tehető díszelőadások sora (lásd Függelék). A Színház életének első, nagyobb szabású, a Habsburg-család valamely tagját üdvözlő ünnepsége József nádor születésnapja volt. A nádor tiszteletére adott előadásokon a Nemzeti Színház repertoárjának széles skáláját felvonultatták. Az operák közül Bellini *Normája* (1838. március 9.) és *Beatrice di Tendája* (1839. március 9.) éppúgy feltűnik, ahogyan Thern Károly¹⁵ *Gizul* című operája (1842. március 8.), vagy éppen Étienne Méhul *Józsefe* (1843. március 18.). Erkel Ferenc népszínműhöz írt zenéjét, a *Két pisztolyt*¹⁶ 1844-ben két alkalommal is előadták születés- (1844. március 9.) és névnapjának megünneplésére (1844. március 18.).

Név	Időszak	Események száma
József nádor ¹	1838–1844	15
V. Ferdinánd	1838–1844	13
Savoyai Mária Anna	1838–1839, 1841–1844	6
Württembergi Mária Dorottya	1840–1841, 1844	2
I. Ferenc József	1849–1867	50
Albrecht főherceg	1851	<2
Wittelsbach Erzsébet	1854, 1857, 1863–1867	12
Rudolf trónörökös	1858	1

1. Táblázat: A Habsburg-család tiszteletére rendezett ünnepi alkalmak számai a színlapok alapján (1838–1867)

Az I./V. Ferdinánd tiszteletére adott esteken is hasonló volt a gyakorlat: az operák sorában szintén előkerült a *Norma* (1838. május 30.), de előadták Donizetti *Szerelmi bájtalát* (1839. április 19.) és Weber *Bűvös vadászát* (1844. május 29.), egy alkalommal pedig Mendelssohn *Paulus* oratóriuma is elhangzott (1841. május 30.). Eredeti magyar színművet is találunk, mégpedig Szigligeti Ede¹⁷ *Michán családja* című darabjának premierje a Nemzeti

15 THERN Károly (1817–1886) osztrák származású magyar zeneszerző, karmester, tanár, zongoraművész. 1836-ban költözött Pestre. Hamar felkeltette a magyar irodalmi társaság figyelmét Gaál József *Peleskei nótáriusához írt színpadi zenéjével* (1838). 1841-től helyettes karmesterként dolgozott a Nemzeti Színházban, ebben az évben írta *Gizul* (1841) operáját. Lásd: ECKHARDT 2001. 387.

16 Erkel Ferenc népszínművei közül a *Két pisztoly* volt a legsikeresebb a maga több mint 90 előadásával. A zenét azonban nem egészében Erkel írta. Lásd bővebben: SZACSVAI KIM 2012. 89–140.

17 SZIGLIGETI Ede (1814–1878) magyar színész, rendező, színműíró és igazgató. Már a Nemzeti Színház megnyitásától kezdve annak tagja. Az intézményben eltöltött négy évtizede alapvető hatást gyakorolt a magyar színházra: titkárként a műsorstruktúrára is alapvető hatással volt. Több mint száz darabot írt és lényeges a népszínmű műfajában gyakorolt hatása is. ERŐDI 1931. 243–48.

tást rendeltek el, ahogyan augusztus 20-án, az államalapítás ünnepén is. Ha mégis volt előadás, akkor legtöbbször csak jótékony céllal meghirdetve. December 22–25-ig a színház szintén zárva tartott, az ezt megelőző napokon pedig az adventre való tekintettel szintén jótékonyági előadásokat tartottak.

10 Az intézményről bővebben lásd: TARI–SZ. FARKAS 2005.

11 1842. május 31., 1850. november 28., 1851. március 25., augusztus 15., december 19., 1852. április 2., május 6., május 30. 1852-ben a Zenede tanárai hirtelen ötlettől vezérelve adtak egy rövid koncertet Ferenc József tiszteletére a látogatás alkalmából. A koncert után – az intézmény jegyzőkönyvei alapján – az uralkodó támogatta a Zenedét, többet között a Beethoven kritikai össziadás kötetének megküldésével. Lásd: IVÁNYI–PAPP, 2005. 105–146.

12 Lásd az 1840. január 11-i színlap feliratát: „A' nézőhely teljes ünnepélyes kivilágításával. LISZT F. úr | művész hazánk' fijának | Nagy hangversenye, két osztályban; | Egy Pesten felállítandó nemzeti CONSERVATORIUM penzalapja' megkezdésére”

13 A koncertműsor a következő volt: I. rész. Mozart: *Varázsfuvola*, nyitány (Pest-budai Hangászegyleti Zenede, a Nemzeti Színház zenekara); Spohr: *Dal* [?] (Gyöngyösi kisasszony), Auber: *A portici néma*, duett (Szmolka és Reder urak, a Pest-budai Hangászegyleti Zenedetagjai), Beethoven: *Karfantázia* op.80. (Liszt Ferenc, Pest-budai Hangászegyleti Zenede, a Nemzeti Színház zenészei). II. rész. Weber: *Oberon*, nyitány; Donizetti: *Marino Faliero*, duett (Augusz és Eckstein urak, műkedvelők), Beethoven: 7. szimfónia, Andante, Weber: *Konzertstück* op.79. (Liszt Ferenc); Haydn: *Évszakok* – részlet (Pest-budai Hangászegyleti Zenede, a Nemzeti Színház kórusának tagjai).

14 ASSMANN 2011. 56–60. ANDERSON 1991. 19–24. és 37–46.

Színházban a császár névnapján történt (1840. május 30.). Felesége, Savoyai Mária Anna tiszteletére Hérolld *Zampája* (1838. július 26.), Württembergi Mária Dorottya névnapján pedig a Donizetti-opera szövegkönyvének alapjául szolgáló Eduard Schenk *Belizár* című színműve adatott elő (1841. február 6.).

A nádori szerepkört 1851-től főkormányzóként betöltő Albrecht herceg és felesége, Hildegárd a Nemzeti Színház gyakori látogatói voltak, főleg az intézmény zenés előadásait tekintették meg.¹⁸ Beiktatásának évétől kezdve a főherceg egyre nagyobb befolyással bírt az intézmény felett, melyet a bécsi udvari színházak mintájára kívánt működtetni, melyben többek közt a gazdasági *Comité* volt segítségére.¹⁹ A Habsburg-család különösen 1849 után bírt jelentős befolyással az alapvetően nemzeti céllal létrejött intézmény fölött. Talán ennek is köszönhető, hogy magyarországi körutazásai alkalmával Ferenc József is több alkalommal ellátogatott a magyar színházba.²⁰

Az 1857-es *Kaiserreise*

Ferenc József magyarországi körutazásai részletesen rekonstruálhatók. Az 1852-es és 1857-es *Kaiserreise* levéltári forrásainak figyelembevételével és a sajtó feldolgozásával a történészek már foglalkoztak,²¹ azonban a dokumentumok zenei reprezentációval kapcsolatos értékelését és a császárlátogatás zenetörténeti vizsgálatát értelemszerűen nem végezheték el.²² Mind az 1852-es, mind pedig az öt évvel későbbi *Hofreise*²³ óriási előkészületekkel járt, a cenzúrázott sajtótudósítások az országjárásokat a legpompásabb színben tüntették fel. Azonban az 1852-es körút során még mindig érezhető volt a forradalom utáni feszült közhangulat. Az utazások során a zenei és színházi intézmények közül mind az események számában és jelentőségében kiemelkedik a Nemzeti Színház, így a továbbiakban az intézmény Ferenc József és Erzsébet tiszteletére rendezett díszelőadásaira helyezünk hangsúlyt a császárlátogatások során.

1852-es út alkalmával²⁴ Ferenc József június 6-án Doppler Ferenc²⁵ *Ilka és a huszártoborzó* című magyar operáját tekintette meg, ezt követően július 12-én, „a nézőhely teljes ünnepélyes kivilágítása mellett” hallgatta meg

18 A közönséget leginkább az operaelőadások vonzották a Nemzeti Színházhoz, melyek – az eddigi tanulmányok alapján – felülmúlták a Pesti Német Színházét. Lásd: BINAL 1972. MÁSZULYNÉ 1987. 37–40. Bővebb kutatást igényel azonban annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy az uralkodóház tagjai mely előadásokon voltak jelen.

19 Lásd MÁSZULYNÉ 1987. 37–40., KERÉNYI 1990. 373–375.

20 A Legáný Dezső által készített Erkel-műjegyzék alapján a *Ferenc József császárt üdvözlő Ének* kórusra (és zenekarra?) kifejezetten a látogatásra készült. Premierjére 1852 szeptember 25-én került sor a Nemzeti Színházban. Lásd a Függelék. LEGÁNÝ 1975. 62.

21 Lásd PROMINTZER 1967, MANHERCZ 2012.

22 Lásd MANHERCZ 2009a. 56–75. MANHERCZ 2009b. 47–65.

23 MANHERCZ 2012. 18., 20., 170.

24 Az 1852-es út alkalmával a császár előtt bemutatásra kívánt darabok listáját külön engedélyeztetni kellett. MANHERCZ 2012. 80.

25 A lemergi születésű Franz Doppler (1821–1883) fuvolista, zeneszerző és karmester volt. Testvérével Karl Dopplerrel fuvolistaként a Német Városi Színházban kezdték Pesten 1838-tól, majd 1841-től a Nemzeti Színházban kezdtek dolgozni. Lásd bővebben: GÁRDONYI 2001. 502–503.

Császár György²⁶ *A kunok* című operáját. A *Néphymnus* (Gotterhalte) rendszeres elhangzása mellett ez utóbbi két mű uralta Ferenc József tiszteletére rendezett ünnepi előadások repertoárját. A forradalom után ugyanis indexre került pár rendkívül népszerű eredeti magyar opera,²⁷ így az előadandó művek terén a vezetőség korlátozott lehetőséggel számolhatott. 1851-től szinte minden évben előadták *A kunokat*, mely a császár tiszteletére rendezett ünnepségek alkalmából húsz év alatt kilencszer került színre.²⁸ Még Ferenc József és Erzsébet 1854-es házasságkötése alkalmából is *A kunokat* adták elő a *Néphymnus* (Gotterhalte) követően. Hogy ennek oka az opera alapvető népszerűsége,²⁹ olasz operai hagyományba ágyazottsága, vagy érzélgőstörténete volt, nem tudni biztosan.³⁰

Az intézmény repertoárjának másik népszerű darabját, Doppler *Ilka és a huszártoborzója*nak első két felvonását az 1857-es *Kaiserreise* során Erzsébet császárné is megtekintette Albrecht főherceggel és Hildegárd főherceggel szonnyal együtt. A május 12-i előadás és a korabeli sajtó szerint aznap este is sikerrel zajlott, a Habsburg-család „élénk érdeklődéssel és tetszéssel kísérté” a darabot, melyet a közönség a színházon belül és kívül is éljenzéssel fogadott.³¹ Az 1857-es út alkalmából a Nemzeti Színházban nemcsak az *Ilka* megtekintésére került sor: az intézmény egy új operabemutatójával is készült. Erkel Ferenc, Doppler Ferenc és Doppler Károly közös művét, az *Erzsébet* díszoperát kifejezetten a császári pár 1857-es magyarországi látogatása alkalmából rendelték meg, és mutatták be a Nemzeti Színházban.

A készülő műről először a bécsi sajtó számolt be. 1857. február 17-én a *Blätter für Musik*ban olvashatunk a Ráday Gedeon gróf által megrendelt díszopera tervéről,³² melynek cselekménye a 13. században élt magyar szent, Árpád-házi Szent Erzsébet életét dolgozza fel. A mű készüléséről a továbbiak-

26 Császár [Kaiser] György (1813–1850) a színházi zsebkönyvek alapján 1837 és 1844 között a Nemzeti Színház zenekarának koncertmestere volt, vígjátékokban lépett fel. 1838-tól a színház zenekarának hegedűse. 1844-től karmesterként van feltüntetve, 1848-tól, a forradalom évétől pedig Kaiser helyett Császár Györgyként tüntetik fel.

27 Az előadandó darabok listájának bemutatását 1850. január 14-től a 481. sz. helytartósági rendelet a katonai rendőri osztály felelősségi körébe vonta. KERÉNYI 1990. 373.

28 Az előadások időpontjai: 1852. június 6., 1852. augusztus 18., 1854. április 24. (esküvőjük alkalmából), 1854. augusztus 18., 1854. október 4., 1855. augusztus 17., 1857. október 4., 1858. október 4., 1862. augusztus 18.

29 A színház repertoárján a darab 1848–1872-ig százhat előadást ért meg.

30 A nemzeti tematika jelen volt az áltörténelmi mű cselekményében (IV. Béla magyar király udvarában játszódik a 13. században), a történet középpontjában pedig itt sem a király áll. Csak úgy, mint a szintén 13. században játszódó ikonikus magyar nemzeti Erkel-opera, a *Bánk bán* esetében. A *kunok* cselekménye azonban a *Bánk bán*-énál jóval problémamentesebb, valószínűleg ez az oka, hogy műsoron maradhatott.

31 *Délbáb*, 1857. május 17., *Budapesti Hírlap*, 1857. május 13., *Magyar Néplap*, 1857. május 16.

32 Eddig a szakirodalom nem hivatkozott pontosan arra, hogy mely bécsi lapokból veszi át a magyar sajtó ezt a hírt. *Blätter für Musik*, 1857. február 17.: „Als Festoper zur Zeit der Anwesenheit des allerhöchsten Kaiserpaars, componirt Capellmeister Erkel und Franz Doppler im Verein eine neue ungarische Nationaloper [!]. Das Libretto ist der ungarischen Geschichte entnommen, und spielt am Hofe der berühmten Königin Elisabeth, daher auch der Titel 'Erzsébet' (Elisabeth) sein wird; wozu unsere beiden tüchtigen Compositeure nicht länger als circa 6 Wochen zur Vollendung Zeit haben, da die Oper im Mai gegeben werden muß. Diese gewiß sehr sinnige Idee rührt von dem Intendanten Herrn Grafen Ráday her.”

ban a Pest-budai sajtó folyamatosan cikkezett, a próbákról, előkészületekről és szereposztásokról szóló hírek egészen a bemutatóig sűrűn követték egymást.³³ Az opera előadásakor szigorú előírásoknak kellett megfelelni: meghatározták a fellépők névsorát, a jelmezek stílusát, de a tánc Koreográfiát is.³⁴ Az előadás előkészítésében a színház Albrecht főherceg által alapított gazdasági Comitájának tagja, Almássy Mór gróf játszott fontos szerepet. Ő felelt a császári páholy 14 000 pengőforintnyi átalakítási költségeinek intézéséért.³⁵ A felújítás során új díszletfestő-terem és öltözők kaptak helyet, az udvari páholyhoz pedig különbejáratot létesítettek.

Az *Erzsébet* opera bemutatójára tehát pompás körülmények között, 1857. május 6-án került sor. Szacsvai Kim Katalin feltételezése szerint zártkörű díszelőadásról volt szó, legalábbis ezen a napon a pénztárkönyvek alapján bevételt a színház nem jegyzett.³⁶ Három zeneszerző dolgozott a háromfelvonásos művön. Doppler Ferenc utólag komponálta a nyitányt, ő írta az 1. felvonást és a 3. felvonás fegyvertáncát, Erkel Ferenc komponálta a 2. felvonást, melynek hangszerelése részben Doppler Ferentől származik, illetve Doppler Károly írta a 3. felvonást.³⁷ Az *Erzsébet* opera premierjére a sajtó vegyes kritikákat közölt. Ünnepegyességét dicsérték, főként az Erkel által írt második felvonást, illetve a címszereplő, Hollósy Kornélia alakítása került méltatásra,³⁸ azonban a mű egységességének hiányát kritizálták.³⁹

Hogy az alkalmi mű utóélete milyen volt, arról a magyar zeneíró-zeneszerző Ábrányi Kornél lesújtóan ír:

„Ez opera azomban maradandó nyomokat nem hagyott hátra a század operairodalmában. Tisztán alkalmi jelleggel birt. [...] A közönség megillető nemzeti pietással fogadta. Az uralkodó pár végig hallgatta figyelmesen s szerzőket értékes emléktárgyakkal tüntette ki. [...] *Erzsébet* albummal nem volt képes versenyezni [...]”⁴⁰

Áttekintve a színlapok anyagát, úgy tűnik az *Erzsébet* opera talán mégsem hozott olyan rossz mutatókat. Annyi bizonyos, hogy az uralkodópár tiszteletére rendezett díszelőadások egyik leggyakrabban műsoron lévő darabja

33 *Hölgyfutár*, 1857. március 5., *Budapesti Hírlap*, 1857. március 7., *Nővilág*, 1857. március 15., *Hölgyfutár*, 1857. április 4., *Hölgyfutár*, 1857. április 15., *Budapesti Hírlap*, 1857. április 24., *Nővilág*, 1857. május 3., *Politikai Ujdonságok*, 1857. április 29.

34 *Nővilág*, 1857. április 12.

35 Országos Széchényi Könyvtár Színház- és Zeneműtár. *Analekta* 395: A nemzeti színház igazgatóságának napló jegyző könyve [1857], 10f: §83 (április 24.); 11f: §88 (május 4.); 11f: §93 (május 16.).

36 Országos Széchényi Könyvtár Színház- és Zeneműtár. Nemzeti Színház, 571. Házi pénztári napló 1857/8 színházi évre. 857. ápril 1-től szept. 30-ig.

37 SZACSVAI KIM 2012. 145–250.

38 *Déliab*, 1857. május 24.: „E dalműben kétségkívül legérdekesebb rész az, mely Erkel ihlettségének szüleménye, s melyben legtöbb érzelem s legtöbb nemzeties jellem van kifejezve. Ma is rész adott legtöbb élvet, mit azonban nemcsak a szerzemény belső jelességének vagyunk hajlandók tulajdonítani, hanem annak, hogy azt Hollósy L-né gyönyörű hangja annyira kiemeli.”

39 *Déliab* 1857. május 17.: „Hiányzik benne az összhangzás, mit az egyes részek sikerült compositiója sem bir feledtetni.”

40 ÁBRÁNYI 1900. 250–251.

az *Erzsébet* volt. 1879-ig összesen tizenhat alkalommal került műsorra, két felújításban. Az 1865-ös változatot Ferenc József születésnapjának előestéjén mutattak be, 1879-ben pedig a császári-királyi pár 25 éves házassági évfordulója alkalmából újították fel ismét az *Erzsébet*et.

A Nemzeti Színház falain kívül a látogatás alkalmából készült egy zongoraalbum is. Az *Erzsébet* premierjével egy napon, a 1857. május 6-án délután 3-kor kezdődő privát audienciák alkalmával egy magyar arisztokratákból álló képzőművészeti küldöttség jelentkezett a császárnál. Valószínűleg ekkor adhatták át az *Erzsébet-émlely* zongoraalbumot az uralkodópárnak.⁴¹ Az 1857-es album a Rózsavölgyi Kiadó gondozásában jelent meg, és feltehetően a császári esküvő emlékére 1854-ben Haslinger által kiadott *Elisabeth-Fest-Album* mintájára készült. Ábrányi Kornél *A magyar zene a 19-ik században* című munkájában „drága ereklyeként” hivatkozik erre a kiadványra, melynek ő maga is támogatója, sőt, szerzője volt.⁴² Ennek fényében meglehetősen kérdésessé válik Ábrányi *Erzsébet* operával kapcsolatos, rosszhiszemű értékelése. Összevetve az operával ugyanis, Ábrányi jóval többre értékeli a zongoraalbum hatását, mint a színpadi műét.

Az *Elisabeth-Fest-Album*hoz hasonlóan, melybe a kor nyolc zongoravirtuóza (Dreyschock, Henselt, Kuhe, Kullak, Liszt, Schulhoff, Voss és Willmers) írt karakterdarabot, az *Erzsébet-émlely* szerzői sorában a korabeli magyar zenei életelismert alakjai vettek részt. A zeneszerzők a magyaros, vagy annak vélt vonásokat igyekeztek kihangsúlyozni műveikben, melyeket univerzálisabb nyelvezettel igyekeztek vegyíteni. Az album karakterdarabjai címükben is idézik a magyar kötődést, erre példa Ábrányi *Magyarország határánál*, Michael Brand (később Mosonyi Mihály) *Pusztai élet*, vagy az Angliában nagy szólókarriert befutott Székely Imre *Honi üdvözlés* elnevezésű darabjai.

Mind az opera, mind pedig az *Erzsébet-émlely* recepciójának fontos része az a jelenség, hogy *Erzsébet* császárné alakját a 19. századi Magyarországon Árpád-házi Szent Erzsébethez hasonlították.⁴³ A látogatás hivatalos lapja, a *Budapesti Hírlap* tudósításai szerint az 1857-es császárrészes hatására nemcsak a zenei életben kapott új lendületet Szent Erzsébet kultusza, de regények, képes albumok is születtek életéről.⁴⁴ Ábrányi visszaemlékezése is erre utal, aki Liszt Ferenc két művével kapcsolatban állít fel párhuzamot. Az 1867-es magyar koronázási ünnepségek alkalmával arról számolt be, hogy míg Liszt Ferenc a *Koronázási miséjét* Ferenc József tiszteletére írta, addig az 1865-ben a Vigadóban bemutatott *Szent Erzsébet oratórium*, melyet lélektani szempontból annak párdarabjaként emleget, kifejezetten *Erzsébet* császárné és királyné tiszteletére adatott elő.⁴⁵ Amennyiben Ábrányi szavait megkérdőjeleznénk, rendelkezésünkre áll az *Erzsébet* halálakor megjelent nekrológok sora: nemcsak Árpád-házi Szent Erzsébethez, de Szűz Máriához is hasonlítják az 1898-ban

41 *Déliab*, 1857. május 10.

42 ÁBRÁNYI 1900. 242.

43 FREIFELD 2007. 138–46., VÉR 2014.

44 *Budapesti Hírlap*, 1857. október 24.

45 ÁBRÁNYI 1867. 513–14.

merénylet áldozatául esett királynét.⁴⁶ A magyarországi Erzsébet-kultuszról írt tanulmányában Gerő András megállapítja, hogy „az 1860-as évek közepétől fokozatosan Erzsébet került a József nádor halálával betöltetlenül maradt, de politikailag hiányzó pszichológiai szerepbe”.⁴⁷ Így míg Ferenc József a birodalom egységét jelképezte,⁴⁸ József nádorhoz hasonlóan Erzsébet jelentette a reményteli közös jövőt.

Irodalom

- ANDERSON, Benedict
1991 *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London–New York.
- ASSMANN, Jan
2011 *Cultural Memory and Early Civilization. Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge University Press, Cambridge.
- ÁBRÁNYI Kornél
1867 Egy indítvány. (A pestbudai zenedének ajánlva). *Zenészeti Lapok* VII/33 (május 19.). 513–14.
1900 *A magyar zene a 19-ik században*. Pannonia Nyomda, Budapest.
- BERLÁSZ Piroska szerk.
1988 *Iratok a Nemzeti Színház történetéhez. Pukánszky Kádár Jolán kiadatlan levéltári gyűjtésének fondjegyzéke*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- BINAL, Wolfgang
1972 *Deutschsprachiges Theater in Budapest*. Bécs.
- BÍRÓ Lajos Pál
1931 *A Nemzeti Színház Története 1837–1841*. Pfeifer Ferdinánd, Budapest.
- ECKHARDT Mária
2001 Károly Thern. In: *The New Grove*, Vol. 25. Macmillan, London. 387.

46 Mikszáth Kálmán „A királyné meghalt” című nekrológiájában a következő sorokat írja: „szent volt a maga anyai fájdalomban és beteg volt, inkább csak árnyék, egy szenvedő madonna. [... Ez volt a gyilkosság] a legszörnyűbb a földkerekség rémmeséi közt. Olyan megrázó, mintha a gondviselés szüz Máriát, akinek a szíve sebekből vérzett, orgyilkos kezére engedi át, hogy az is verjen a szívébe még egy tört.” *Országos Hírlap* (1898. szeptember 11.), 1. Ignóus írásának címe nemcsak a vértanu, nemcsak a Szent Erzsébetre: „Akit mi ebben a szent asszonyban siratunk nem csak a vértanu, nemcsak a fejedelemnő, nemcsak egy bölcs király méltó élettársa. Mintha külön-külön mindegyikünknek az édesanyját gyilkolták volna meg; mintha a hideg vas, mely szívéért, a nemzet szívéért is átjárná s az ő drága vérével a magyarság életeréből patakzott a vér. A rémület első óráiban némán kapunk a szívünkhöz: meghalt a mi patronánk, a mi magyarországi szent Erzsébetünk.” *Magyar Hírlap* (1898. szeptember 11.) 3–4. A Habsburg-dinasztia szakrális megjelenítésével kapcsolatban lásd: UNOWSKY 2001. 13–45.

47 GERŐ 1993. 402.

48 UNOWSKY 2005. 2.

- ERŐDI Jenő
1931 Szigligeti Ede. In: SCHÖPFLIN Aladár (szerk.) *Magyar Színművészeti Lexikon IV*. Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézet, Budapest. 243–48.
- FREIFELD, Alice
2007 *Empress Elisabeth as Hungarian Queen: The Uses of Celebrity Monarchism*. In: Laurence COLE–Daniel L. UNOWSKY (szerk.) *The Limits of Loyalty. Imperial Symbolism, Popular Allegiances, and State Patriotism in the Late Habsburg Monarchy*. Berghahn Books, New York–Oxford. 138–146.
- GÁRDONYI Zoltán
2001 Franz Doppler. In: *The New Grove*, Vol. 7. Macmillan, London. 502–503.
- GERŐ András
1993 Egy magyar kultusz: Erzsébet királyné. In: GERŐ András: *Magyar polgárosodás*. Atlantisz, Budapest.
- HAJDU Algernon László
1994 *A Nemzeti Színház műsorlexikona, I–V*. Országos Széchényi Könyvtár, Gépírat.
- IVÁNYI–PAPP Mónika
2005 A Nemzeti Zenede élete a Pest-budai Hangászegyesületi Énekiskola választmányi ülései alapján (1844–1867). In: TARI Lujza –Sz. FARKAS Márta (szerk.) *A Nemzeti Zenede*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapesti Tanárképző Intézete, Budapest. 105–146.
- KERÉNYI Ferenc
1987a *A Nemzeti Színház*. Corvina, Budapest.
- KERÉNYI Ferenc szerk.
1989 77 ismeretlen dokumentum a régi Nemzeti Színházról. 1838–1885. Múzsák, Budapest.
- KERÉNYI Ferenc szerk.
1987b *A Nemzeti Színház 150 éve*. Gondolat, Budapest.
- KERÉNYI Ferenc szerk.
1990 *Magyar Színháztörténet 1790–1873*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LEGÁNY Dezső
1975 *Erkel Ferenc művei és korabeli történetük*. Zeneműkiadó, Budapest.
- MANHERCZ Orsolya
2009a Az 1857-es császári utazás sajtója. In: Gergely Jenő (főszerk.) *Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok a 19–20. század történelméből*. Budapest. 56–75.
- MANHERCZ Orsolya
2009b Ferenc József 1857-es magyarországi utazása a *Times* hasábjain. *Magyar Könyvszemle* 2009b/1. 47–65.

MANHERCZ Orsolya

- 2012 *Magas rangú hivatalos utazások Magyarországon a Bach-korszakban. Ferenc József magyarországi látogatásai 1849 és 1859 között.* ELTE PhD, Budapest.

MÁSZULYNÉ Császár Edit

- 1987 *A rendi nemzeti színháztól a polgári nemzet színháza felé (1849–1873).* In: KERÉNYI 1987b.

NÉMETH Antal

- 1967 „A Nemzeti Színház iratainak sorsa” In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 1965/66, 247–255.

PROMINTZER, Petra

- 1967 *Die Reisen Kaiser Franz Josephs (1848–1867).* PhD, Bécs.

PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán

- 1938 *A Nemzeti Színház százéves története I–II.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest.

RÉDEY Tivadar

- 1985 *Reformkori országgyűlések színházi vitái. 1825–1848.* Magyar Színházi Intézet, Budapest.

SZACSVAI KIM Katalin

- 2012 *Az Erkel-műhely.* Közös munka Erkel Ferenc színpadi műveiben (1840–1857). LFZE PhD dissz., Budapest.

TALLIÁN Tibor

- 2004 *Nemzeti színház – nemzeti opera.* In: KÁRPÁTI János (szerk.) *Képes Magyar Zenetörténet.* Rózsavölgyi, Budapest.

TARI Lujza–SZ. FARKAS Márta

- 2005 *A Nemzeti Zenede.* Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapesti Tanárképző Intézete, Budapest.

UNOWSKY, Daniel

- 2001 *Reasserting Empire: Habsburg Imperial Celebrations after the Revolutions of 1848–49.* In: Maria BUCUR–Nancy M. WINGFIELD: *Staging the Past. The Politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the Present.* Purdue University Press, West Lafayette, Indiana. 13–45.

UNOWSKY, Daniel

- 2005 *The Pomp and Politics of Patriotism: Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916.* Purdue University Press, West Lafayette.

VÉR Eszter Virág

- 2014 *Erzsébet királyné magyarországi kultusza 1914-ig: emlékeztetési tükrében.* ELTE PhD Dissz., Budapest.

Függelék

Táblázat a Habsburg-család tiszteletére a Nemzeti Színházban tartott díszelőadásokról az intézmény színlapjai alapján (1838–1867)

Dátum	Szerző	Cím ¹	Műfaj	Név	Alkalom
1838.03.09.	Bellini, Vincenzo	Norma	opera	József nádor	születésnap
1838.04.19.	Épagny, Jean d'–Dupin, Henri	Dominique	színmű	I./V. Ferdinánd	születésnap
1838.05.30.	Bellini, Vincenzo	Norma	opera	I./V. Ferdinánd	névnap
1838.07.26.	Héroid, Ferdinand	Zampa	opera	Savoyai Mária Anna	névnap
1839.03.09.	Bellini, Vincenzo	Beatrice di Tenda	opera	József nádor	születésnap
1839.03.19.	Shakespeare, William	King Lear	színmű	József nádor	névnap
1839.04.19.	Donizetti, Gaetano	L'elisir d'amore	opera	I./V. Ferdinánd	születésnap
1839.05.31.	Lukács Lajos (after Albini)	Az alcsúti rózsák ²	színmű	I./V. Ferdinánd	névnap
1840.03.09.	Töpfer, Karl	Elmellőzés [Ignorantion] ³	színmű	József nádor	születésnap
1840.03.19.	Villeneuve, Théodore-Ferdinand–Vanderburch, Émile-Louis-Desforges, Jean-Baptiste Döbler L.	Henri IV en Famille bűvészmutatvány	színmű bűvészmutatvány	József nádor	névnap

1 A műcímek a művek eredeti nyelvén találhatók meg a táblázatban a könnyebb beazonosítás miatt. Fontos megjegyezni azonban, hogy a színházban a műveket magyar nyelven játszották.

2 Premier

3 Egy Töpfer-színmű magyarítása, a pontos műcímet nem sikerült beazonosítanom.

1840.04.20.	Raupach, Ernst	Die Königstochter al sein Bettlerweib oder Die Schule des Lebens	színmű	I./V. Ferdinánd	születésnap
1840.05.14.	Halm, Friedrich	Griseldis	színmű	József nádor	return
1840.05.30.	Szigligeti Ede	Micbán családja ⁴	színmű	I./V. Ferdinánd	névnap
1841.02.06.	Schenk, Eduard	Belisar	színmű	Württembergi Mária Dorottya	névnap
1841.03.08.	Lembert, Wilhelm	King Richard in the Holy Land, or the Flag of England	színmű	József nádor	születésnap
1841.03.18.	Szigligeti Ede	Rózsa	színmű	József nádor	névnap
1841.04.18.	Gál József	Pazar fösvények ⁵	színmű	I./V. Ferdinánd	születésnap
1841.05.30.	Mendelssohn, Felix	Paulus ⁶	oratórium	I./V. Ferdinánd	névnap
1841.07.26.	Franul von Weißenthurn, Johanna	Die Fremde	színmű	Savoyai Mária Anna	névnap
1842.02.21–22. ⁷	–	–	–	Hermína Amália főapátnő	gyásznap
1842.03.08.	Thern Károly	Gizul	opera	József nádor	születésnap
1842.03.18.	Dinaux, Arthur-Martin-Goubaux, Prosper-Legouvé, Ernest	Louise de Lignerolles	színmű	József nádor	névnap
1842.04.18.	Mallefille, Félicien-Jean-Pierre-d'Artigues, Aubert d'	Les enfants blancs	színmű	I./V. Ferdinánd	születésnap
1842.05.30.	Szigligeti Ede	Micbán családja	színmű	I./V. Ferdinánd	névnap

4 Premier

5 Premier

6 Premier

7 Zárva

1842.07.26.	Moreto y Cavana, Agustín	Donna Diana	színmű	Savoyai Mária Anna	névnap
1843.03.08.	Körner, Carl Theodor	Zriny	színmű	József nádor	születésnap
1843.03.18.	Méhul, Etienne-Nicolas	Joseph ⁸	opera	József nádor	névnap
1843.04.19.	Töpfer, Karl	Des Königs Befehl	színmű	I./V. Ferdinánd	születésnap
1843.05.30.	Kisfaludy Károly Dumas, Alexandre Vörösmarty Mihály-Erkel Ferenc Vörösmarty Mihály-Egressy Benjámin	János kulacsa Le mari de la veuve Szózat ⁹ Szózat ¹⁰	színmű színmű kórusmű kórusmű	I./V. Ferdinánd	névnap
1843.07.26.	Mélesville-Duveyrier, Charles Piatti, Alfred Piatti, Alfred	Michel Perrin Változatok a Beatrice di Tenda motívumai fölött Változatok magyar népmelódiákra	színmű szóló cselló [?] szóló cselló [?]	Savoyai Mária Anna	névnap
1844.03.09.	Erkel Ferenc	Két pisztoly ¹¹	nép-színmű	József nádor	születésnap
1844.03.18.	Erkel Ferenc	Két pisztoly	nép-színmű	József nádor	névnap
1844.05.29.	Weber, Carl Maria von	Der Freischütz	opera	I./V. Ferdinánd	névnap
1844.07.26.	Scribe, Eugène	Le verre d'eau	színmű	Savoyai Mária Anna	névnap

8 Premier

9 Premier

10 Premier

11 Premier

1844.08.24.	Ellenbogen Adolf	Magyar ouverture	nyitány	József nádor; Württembergi Mária Dorottya	ezüstlakodalmom
	Szigligeti Ede-Szerdahelyi József	Szökött katona	népszínmű		
1844.09.19.	Mazères, Édouard-Joseph-Ennemond	Le jeune mari	színmű	Savoyai Mária Anna	születésnap
	<i>Hellenbach báró zenetársaságának előadása</i>				
	Ber	Klarinét változatok	szóló klarinét		
	Kummer	Fantázia az Ördög Róbert operából	szóló cselló		
	Jakobi	Divertimento fagotttra a Zampa operából	szóló fagott		
	Vieuxtemps, Henri	Violin Concerto in E Major, Rondo	szóló [?] hegedű		
1847.01.13. ¹²	Sheridan, Richard-Brinsley	School for scandal	–	József nádor	gyásznap
1848.01.13. ¹³	–	–	–	József nádor	gyásznap
1849.08.17. ¹⁴	Deinhards-teín, Johann Ludwig	Hans Sachs	színmű	I. Ferenc József	születésnap
1849.08.18.	Bellini, Vincenzo	La sonnambula	opera	I. Ferenc József	születésnap
1849.10.03.	Bellini, Vincenzo	I puritani	opera	I. Ferenc József	névnap
1850.08.18.	Balog István	Mátyás diák	népszínmű	I. Ferenc József	születésnap

12 Zárva

13 Zárva

14 A pesti Interimstheater német társulatának vendégelőadása

1850.10.03.	Gautier, Théophile-Lopez, Bernard	Gott erhalte Regardez mais ne touchez pas	himnusz színmű	I. Ferenc József	névnap
1851.08.18.	Weber, Carl Maria von	Preciosa	kísérőzene	I. Ferenc József	születésnap
1851.10.04.	Doppler, Franz	Ilka és a huszártoborzó	opera	I. Ferenc József	névnap
1851.10.14.	Kisfaludy Károly	János kulacsa	színmű	Albrecht főherceg	megérkezés
	Labiche, Eugène-Michel, Marc-Antoine-Amadée	La Fille bien gardée	színmű		
1852.06.06. ¹⁵	Császár György	A kunok	opera	I. Ferenc József	megérkezés
1852.06.07.	Doppler, Franz	Ilka és a huszártoborzó	opera	I. Ferenc József	látogatás
1852.07.05.	Erkel Ferenc	Bátori Mária	opera	I. Ferenc József	látogatás
1852.08.18.	Császár György	A kunok	opera	I. Ferenc József	születésnap
1852.09.25.	Deinhards-teín, Johann Ludwig-Erkel Ferenc	Ferenc József császárt üdvözlő ének	kórusmű	I. Ferenc József	látogatás
	Donizetti, Gaetano	Lucia di Lammermoor	opera		
1852.10.04.	Bellini, Vincenzo	Norma	opera	I. Ferenc József	névnap

15 Elhalasztott ünnepély

1853.02.20.	Deinhards- tein, Johann Ludwig–Er- kel Ferenc	Gott erhalte <i>Ferenc József császárt üdvözlő ének</i> ¹⁶	him- nusz kórus- mű	I. Ferenc József	meghiú- sult gyil- kossági kísérlet
1853.03.17.	Donizetti, Gaetano	Gott erhalte Lucia di Lammer- moor	him- nusz opera	I. Ferenc József	felépülés
1853.08.18.	Donizetti, Gaetano	Gott erhalte Don Pasquale	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1854.04.24.	Császár György	Gott erhalte A kunok	him- nusz opera	I. Ferenc József; Erzsébet	esküvő
1854.08.18.	Császár György	Gott erhalte A kunok	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1854.10.04.	Császár György	A kunok	opera	I. Ferenc József	névnap
1855.08.17.	Császár György	Gott erhalte A kunok	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1855.10.04.	Doppler, Franz	Ilka és a huszártó- borzó	opera	I. Ferenc József	névnap
1856.08.17.	Doppler, Franz	Gott erhalte Ilka és a huszártó- borzó	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1856.10.04.	Verdi, Gi- useppe	Il trovatore ¹⁷	opera	I. Ferenc József	névnap

16 A színlapon nem szerepel. Lásd Legány 1975. 62.

17 Programváltozás. Eredetileg: Doppler Ferenc *Ilka és a huszártóborzó*.

1857.05.06.	Erkel Fe- renc–Dopp- ler, Franz– Doppler, Karl	Erzsébet	opera	I. Ferenc József; Erzsébet; Albrecht főherceg; Hildegárd főherceg- nő	megér- kezés
1857.05.12. (noon)	Erkel Ferenc	Hunyadi László, nyitány	nyitány	Erzsébet; Albrecht főherceg; Hildegárd főherceg- nő	látogatás
	Thern Ká- roly	Képzelt beteg, ária	ária		
	Huber Ká- roly	Pesti emlék	kama- ramű (2 fl, vn)		
	Thern Ká- roly	Tihany ostroma, kórus	kórus- mű		
	Verdi, Gi- useppe	Il trovatore, duett a 4. felvonásból	duett		
	[?]	[Szóló zongora előa- dás]	szóló zongor- a		
	Aranyvári Emilia– Campilli, Frederico	Velencei carnevál	tánc		
1857.05.12. (night)	Doppler, Franz	Ilka és a huszártó- borzó	opera	Erzsébet; Albrecht főherceg; Hildegárd főherceg- nő	látogatás
1857.08.17.	Bellini, Vin- cenzo	Gott erhalte Norma	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1857.10.04.	Császár György	A kunok	opera	I. Ferenc József	névnap
1858.08.17.	Verdi, Gi- useppe	Gott erhalte Il trovatore	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap

1858.08.22.	Balog István	Gott erhalte Mátyás diák	him- nusz nép- színmű	Rudolf főherceg	születés- nap
1858.10.04.	Császár György	A kunok	opera	I. Ferenc József	névnap
1859.08.18.	Verdi, Gi- useppe	Gott erhalte Il trovatore	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1859.10.04.	Huber Ká- roly	A székely leány	opera	I. Ferenc József	névnap
1860.10.04.	Verdi, Gi- useppe	Il trovatore	opera	I. Ferenc József	névnap
1861.08.17.	Flotow, Fri- edrich	Gott erhalte Martha, oder Der Markt zu Richmond	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1861.10.04.	Doppler, Franz	Ilka és a huszártor- borzó	opera	I. Ferenc József	névnap
1862.08.18.	Császár György	Gott erhalte A kunok	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1862.10.04.	Hirschfeld, Johann Bap- tist Joseph- Ellenbogen Adolf	Tündérlak Magyar- honban	nép- színmű	I. Ferenc József	névnap
1863.08.17.	Mercadante, Saverio	Gott erhalte Il giuramento	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1863.10.04.	Szigligeti Ede-Szerda- helyi József	Csikós	nép- színmű	I. Ferenc József	névnap
1863.11.19.	Flotow, Fri- edrich	Martha, oder Der Markt zu Richmond	opera	Erzsébet	névnap

1864.08.18.	Gounod, Charles- François	Gott erhalte Faust	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1864.10.04.	Gounod, Charles- François	Faust	opera	I. Ferenc József	névnap
1864.11.19.	Beethoven, Ludwig van	Fidelio	opera	Erzsébet	névnap
1865.08.18.	Erkel Fe- renc-Dopp- ler, Franz- Doppler, Karl	Gott erhalte Erzsébet	him- nusz opera	I. Ferenc József	születés- nap
1865.10.04.	Halévy, Jacques Fromental	La Juive	opera	I. Ferenc József	névnap
1865.11.18.	Erkel Fe- renc-Dopp- ler, Franz- Doppler, Karl	Erzsébet	opera	Erzsébet	névnap
1865.12.13.	Erkel Ferenc Bús Vitéz Erkel Sán- dor	Gott erhalte Díszinduló Egy szép asszony betege Csobánc	him- nusz induló színmű opera	I. Ferenc József; Erzsébet	látogatás
1866.01.30.	Erkel Fe- renc-Dopp- ler, Franz- Doppler, Karl	Gott erhalte Erzsébet	him- nusz opera	I. Ferenc József; Erzsébet	látogatás

1866.08.17.	Meyerbeer, Giacomo	Gott erhalte L'étoile du nord	himnusz opera	I. Ferenc József	születésnap
1866.10.04.	Weber, Carl Maria von	Der Freischütz	opera	I. Ferenc József	névnap
1866.11.19.	Szász Károly	Flóra	színmű	Erzsébet	névnap
1867.06.08.	Fáy András	A régi pénzek, vagy: Az erdélyiek Magyarországon ¹⁸	színmű	I. Ferenc József; Erzsébet	koronázás
1867.06.11.	Szigligeti Ede-Erkel Ferenc-Böhm Gusztáv Szigligeti Ede-Huber Károly	A Szent Korona ¹⁹ Kemény Simon ²⁰	prológ színmű	I. Ferenc József; Erzsébet	koronázás
1867.06.12.	Szigligeti Ede-Erkel Ferenc-Böhm Gusztáv Szigligeti Ede-Huber Károly	A Szent Korona Kemény Simon	prológ színmű	I. Ferenc József; Erzsébet	koronázás
1867.08.17.	Meyerbeer, Giacomo	Dinorah ou Le pardon de Ploërmel	opera	I. Ferenc József	születésnap
1867.10.03.	Flotow, Friedrich	Martha, oder Der Markt zu Richmond	opera	I. Ferenc József	névnap
1867.11.19.	Wagner, Richard	Lohengrin	opera	Erzsébet	névnap

¹⁸ Belépti díj nélkül¹⁹ Premier²⁰ Premier

NEMZETI SZÍNHÁZ.

Bérlet **28. szám**

Pest, kedden, május 12-kén, 1857.

Huszártoborzó.

Eredeti opera 3 felv. Irta N. N. Zenéjét szerzette Doppler Ferenc.
Az első felv. előfordulandó magyar táncot előadja a táncszemélyzet.
Karmester: Doppler Károly. Rendező: Szigligeti.

Személyek:

Pod grási Lázár, földesúr	Köszeghi.	Miska, Podagrasi gazdája	Bonza.
Bátor János, huszárorrmester	Füredi.	Zita, cigányó	Korcsak Leop.
Ilka, árva leány	Hoskai-Lend.	Altiszt	Udvarhelyi S.
Gyula, Podagrasi ispán	Jekelfalusi.	Huszárok. Ujjonok. Paraszt legények és leányok. Zeneszék.	

Színhely: egy kis város. Idő: 1813. kevéssel a lipcsei ütközet előtt.

Helyárak p. p. Földszinti s első emeleti páholy 6 for. Második emeleti páholy 5 for. Földszinti zártzések 1 for. Másodemeleti zártzések 40 kr. Földszinti bemenet 40 kr. Második emeleti bemenet 24 kr. Karzat 10 kr. — Tíz évnel nem idősb gyermekek számára: Földsz. gyermekjegy 20 kr. más. em. gyermekjegy 12 kr. Tümlőszék az erkélyen 1 for. 30 kr.

Ma kezdete 8-adtól órákor, vége 10-édfél után.

Ellingerné beteg. Az opera szövege kapható a pénztárnál.

Ma kedden, május 12-én. **rendkívüli előadásul: DÉLI 12 ORAKOR:**
A pesti jótékony nőegylet javára:
ÉNEK-, ZENE- és TÁNC-
EGYVELEG

2 szakbaszban.

Melyben KASTNER RÓZA k. a. cs. k. kamaraművész, KAISER-ERNSTNÉ. ARANYVÁRI EMILIA, DOPPLER testvérek, FÜREDI, CAMPILLI, HUBER nemzeti színházi tagok veendnek részt.

Helyárak következők lesznek: Földszinti s első emeleti páholy 10 for. Második emeleti páholy 8 for. Földszinti zártzések 1 for. Másodemeleti zártzések 40 kr. Földszinti bemenet 40 kr. Második emeleti bemenet 24 kr. Karzat 10 kr. — Tíz évnel nem idősb gyermekek számára: Földsz. gyermekjegy 20 kr. más. em. gyermekjegy 12 kr. Tümlőszék az erkélyen 3 for.

A szabadjegyek minden kivétel nélkül érvénytelenek.
Jegyeket előre váltogatni a színházi pénztárnál reggel 9 óráig.

Nyomatott Herz Jánosnál, országos. Kucswalder-haz.

Kiadta Szigligeti Miksa.

Franz Doppler Ilka és a huszártoborzója 1857. május 12-i előadásának plakátja,
az előadáson Erzsébet királyné is részt vett
(Az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárának gyűjteményéből)

403

NEMZETI SZÍNHÁZ.

3-dik Bérlet   Pest, hétfőn, ápril 24-kén 1854.   szűnet.

Ő császári királyi Apostoli Főlsége
Első Ferencz József
 dicsőségesen uralkodó Császáruk és Királyunknak,
 Fenséges arájával
Erzsébet
 bajor királyi Hercegnővel végbemenő legfelsőbb menyegzői ünnepén, a nézőhely
 teljes ünnepélyes kivilágítása mellett:

Néphymnus,
 előadva a nemzeti színház összes személyzete által.

KUNOK.

Eredeti opera 4 felv. Irta Kirchlechner F. Zenéjét Császár György. — Az első felv. előfordulandó „négyes magyar tánczot” eljárják: Heszl Joseph, Klász Róza, Fürst Ilona és Kohn Fanni.

Sz e m é l y e k :

IV. Béla, magyar király	—	—	Bratka.	Miksa, barátnéja	—	—	Korcsák Leop.
Kuthen, kun király	—	—	Udvarhelyi M.	Andorási Lajos, magyar nemes ifjú	—	—	Steger ur.
Uzád, kun herceg	—	—	Furedi.	Magyarok. Kunok. Parasztok.			
Ratel, Uzád rokona és barátja, kun	—	—	Köszeghi.	Történet hely: részeit Béla király udvara, részeit Ónodvár.			
Margit, Arvai gróf leánya, Béla által neveltetve	—	—	Lesniewska L.	Idő: 1241.			

Steger ur., a bécsi cs. kir. udv. dalszínház első tenoristája mint vendég a kijelölt szerepben lesz szerepcsés fellépni.

Kértemek a t. páholy berlió uraságok, kik páholyaikat a bérletszűnetes előadásokhoz nem váltották meg, s a t. zártkörű berlió uraságok helyeik megtartása iránt méltótlanságuk reggeli 10 óráig rendelkezni: szentül másoknak adniak el.

Helyárak pengő pénzben: Földszinti s első emel. páholy 6 for. Második emel. páholy 5 for. Földszinti zártkörű 1 f. r. második emel. zártkörű 10 kr. Földszinti bemenet 40 kr. Második emel. bemenet 24 kr. Karzat 10 kr. — Tíz évnel nem időse gyermekek számára földszinti gyermekjegy 20 kr. második emel. gyermekjegy 12 kr. Támlásszék az erkélyen 1 f. r. 30 kr.

Kezdet 7 órakor, vége 9-után

Kiadta: Szigligeti, titkar.

Emich Gusztáv könyvnyomdája, uti-utca. 8. sz. 8.

A Nemzeti Színház díszelőadása 1854. április 24-én, a császári pár egybekelése alkalmából
 (Az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárának gyűjteményéből)